

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ให้เป็นพุทธสาวกรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา “พระอัญญาโกณฑัญญะ” เป็นผู้หนึ่งในจำนวนปัญจวัคคีย์ และมีอายุมากกว่าใครในบรรดาพราหมณ์ทั้ง ๕ ท่าน และมีอายุมากกว่าพระพุทธองค์ด้วย เพราะท่านเป็นคณะพราหมณ์ที่ทำนายลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดระยะเวลา ๒๙ ปี อัญญาโกณฑัญญะเฝ้าคอยและรอคอยด้วยความเชื่อมั่นในวิชาชีพระที่ได้ทำนายไว้ว่าพระกุมารคือบุคคลที่จะเป็นพระศาสดาเอกของโลก และเมื่อถึงเวลา ก็เป็นจริงดังที่ตนทำนายไว้ และหลังจากพระพุทธองค์ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วพระองค์จึงเสด็จไปแสดงธรรมโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ อัญญาโกณฑัญญะ” เป็นท่านแรกที่ได้ดวงตาเห็นธรรมและเป็นผู้ขอบวช ท่านจึงเป็นสาวกรูปแรกและมีความสำคัญที่ส่งผลให้พระรัตนไตรครบบริบูรณ์ คือ พระพุทธได้แก่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ พุทธรัตน์ พระธรรม คือ หลักคำสอน หรือ ธรรมรัตน์ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” พระสงฆ์ หรือ สังฆรัตน์ คือ “พระอัญญาโกณฑัญญะ” นอกจากจะเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็น “มหัลลกลิกษุด้วย” เพราะท่านมีอายุมากกว่าพระพุทธองค์ และท่านคือหนึ่งในคณะพราหมณ์ที่ร่วมถวายพระนามให้เจ้าชายว่า “สิทธัตถะ” และวันที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ก็ทรงมีพระชนมายุ ๓๕ พรรษา อัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระมหัลลกลิกษุ องค์แรกในพระพุทธศาสนา และต่อมาก็เป็นราชนพราหมณ์ และมีอีกหลายรูปที่บวชเมื่อแก่เป็นมหัลลกลิกษุ และได้รับการยกย่อง เพราะถ้าพุทธสาวกรูปใดมีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติพิเศษควรแก่การยกย่องสรรเสริญ “พระพุทธองค์ก็ทรงยกย่องสรรเสริญตามควรแก่กรณี จะเห็นได้ว่าการยกย่องมี ๒ ลักษณะ คือ ๑) ยกย่องโดยประธานตำแหน่งบริหาร เช่น ทรงยกย่องพระสารีบุตรให้ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายขวา ทรงยกย่องพระมหาโมคคัลลานะให้ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย ๒) ยกย่องตามคุณสมบัติพิเศษ เพื่อให้เป็นที่ปรากฏว่าสาวกท่านใดมีคุณสมบัติยอดเยี่ยมในทางไหน การยกย่องนี้ เรียกว่า ยกย่องให้มีเอตทัคคะ ซึ่งมีทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา” เอตทัคคะ หมายถึงผู้ประเสริฐสุดในทางใดทางหนึ่งเป็นตำแหน่งทางพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ประทานแต่งตั้งให้พุทธบริษัท คือ “ภิกษุ ภิกษุณี

อุบาสก อุบาสิกา” ผู้มีความรู้ความสามารถเด่นกว่าท่านอื่นๆ ในด้านนั้นๆ และแต่ละตำแหน่ง พระพุทธรูปประธานแต่งตั้งเพียง รูปเดียว ท่านเดียวเท่านั้น พระสาวกผู้เป็นเลิศ เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางใดหนึ่ง เป็นผู้ประเสริฐสุด ตำแหน่ง เอตทัคคะ นี้ ย่อมได้โดย เหตุ ๔ ประการคือ ๑) โดยเหตุเกิดเรื่อง (อัตถูปัตติโต) คือ ได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏโดยสอดคล้องในเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้น ๒) โดยการมาก่อน (อาคมันโต) คือได้สร้างบุญสะสมในด้านนั้นมาตั้งแต่อดีตชาติพร้อมทั้งได้ตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุได้ตำแหน่งเอตทัคคะนี้ด้วย ๓) โดยเป็นผู้ชำนาญชำนาญ (จิณณวลีโต) คือได้เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องนั้นๆ เป็นพิเศษ ๔) โดยเป็นผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณ (คุณาติเรกโต) คือมีความสามารถในเรื่องที่ทำให้ ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน<sup>๒</sup> พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโลกธรรม ๘ ไว้ คือ “มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ เมื่อใดก็ตามหากบุคคลได้ ลาภยศ สรรเสริญ และสุข เมื่อนั้นพึงระลึกไว้ให้จงหนักว่า ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ กำลังจะตามมาเช่นเดียวกัน”<sup>๓</sup> การยกย่อง คือการนำความดีมากล่าวถึงให้ผู้อื่นได้รับรู้ จะกล่าวต่อหน้าหรือกล่าวลับหลัง ก็จัดเป็นการสรรเสริญทั้งสิ้น ต่างกับการนินทาที่ต้องพูดลับหลังเท่านั้น “พระพุทธรูปประธานพระโอวาทแก่ กันทรกปริพาชก ว่า “อัจฉริยะนั้นมี ๒ อย่าง คือ ครหอัจฉริยะ อัจฉริยะในการติเตียน กับ ปัสสสา อัจฉริยะในการสรรเสริญ”<sup>๔</sup>

พระอัครสาวกที่พระพุทธรูปทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งต่างๆ มีที่มาจากบุญญาธิการของท่านในอดีตชาติ เป็นบุญกรรมและแรงปรารถนาของท่านเป็นสำคัญ พระอัญญาโกณฑัญญะ มีความปรารถนาที่จะได้เป็นพระสงฆ์องค์แรกที่ได้บรรลุธรรมในศาสนาของพระพุทธเจ้าในอนาคต และท่านก็ประสบความสำเร็จตามสิ่งที่ปรารถนาไว้ เมื่อบวชแล้วก็เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในการประกาศพระพุทธศาสนา พระอรุเวลกัสสปะ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่และสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา เพราะประกอบด้วย ๑) ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง<sup>๕</sup> ๒) ปฏิสัมภิทา ความเข้าใจ มีปัญญาที่แตกฉานในอรรถ เข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า<sup>๖</sup> ๓) พหุสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จาได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง<sup>๗</sup> ๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน มีองค์คุณ

<sup>๒</sup> จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติพุทธสาวก ประวัติพระอัจฉริยะมหาเถระเมื่อครั้งพุทธกาล เล่ม ๑**, พิมพ์โดยสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว (สาขาวัดปากน้ำ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒, หน้า ๘๗.

<sup>๓</sup> อด. อรรถก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๕.

<sup>๔</sup> อด. อรรถก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๕.

<sup>๕</sup> อด. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๕/๒๖๓.

<sup>๖</sup> อด. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๕๒-๒๕๓.

<sup>๗</sup> อด. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

ของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ คือ ๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒) เป็นที่เคารพ ๓) เป็นที่ยกย่อง ๔) เป็นนักพูด ๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ๗) ไม่ชักนไปในฐานะ<sup>๘</sup> พระมหากัจจายนเถระ “ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางอธิบายความหมายแห่งธรรมที่ย่อให้พิสดารได้ ถูก ต้องตามพุทธพจน์”<sup>๙</sup> เป็นผู้มึรูปร่างผิวพรรณงาม คล้ายกับพระพุทธเจ้า จนบางครั้งภิกษุทั้งหลายเห็นท่านแต่ระยะไกล สำคัญผิดว่า “พระพุทธเจ้าเสด็จมาพากันลุกรับ”<sup>๑๐</sup> และท่านได้บรรลุพระอรหัตต์ด้วยวิธีเจริญสมณะวิปัสสนา”<sup>๑๑</sup> ท่านจึงมีส่วนสำคัญในการประกาศพระศาสนาอย่างมากรูปหนึ่ง พระมหากัสสปะเถระ “เป็นพระสาวกที่มีอายุท่านหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งในพระรัตนตรัยแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท เป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการของพุทธศาสนา”<sup>๑๒</sup> พระมหากัสสปะเถระในฐานะที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า “มุ่งมั่นในการสมาทานธุดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัด จนได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้มักน้อยสันโดษ”<sup>๑๓</sup> พระราธะเถระ มีความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายนั้นเป็นผู้ใกล้ชิดคุณความดีต่างๆมากมาย และที่สำคัญในตัวท่านนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ได้เพียงไม่กี่วันเพราะท่านปฏิบัติธรรมอันเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายสมบูรณ์แท้ คือ (๑) ละมานะ คือ ละความถือดี โอ้อวด หัวดี้อ หัวรั้น (๒) ละอุปาทาน คือ ไม่ยึดถือทฤษฎีหรือแนวคิดของตน หรือที่ตนเห็นชอบด้วยว่าถูกต้องแต่ฝ่ายเดียว และอย่าเห็นแก่ได้เห็นแก่ตัวจัด<sup>๑๔</sup> (๓) เพิ่มพูนสมาธิภูมิฐาน หมั่นศึกษาในหลักธรรม ให้เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พ่อแม่ผู้มีบุญคุณจริง<sup>๑๕</sup>

การประธานตำแหน่งเอตทัคคะให้กับพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถของพระพุทธองค์ มีผลโดยตรงต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา สถาบันสงฆ์และพระสงฆ์ผู้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องทำการสื่อสารกับประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมคำสอน

<sup>๘</sup> องค์กร. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

<sup>๙</sup> จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติพุทธสาวก ประวัติพระอัครจริยะมหาเถระเมื่อครั้งพุทธกาล เล่ม ๑**, หน้า ๖๔.

<sup>๑๐</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), **ตำนานพระอรหัตต์ ๘ ทิศ**, (กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๒๖), หน้า ๗๔.

<sup>๑๑</sup> บรรจบ บรรณรุจิ, การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอัสติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๔.

<sup>๑๒</sup> เสถียร พันธรังสี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : คลังพิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑.

<sup>๑๓</sup> ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๖/๑๘๙.

<sup>๑๔</sup> เทพพร มังธานี, **มงคลชีวิต คู่มือพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๑), หน้า ๘๗.

<sup>๑๕</sup> บุญมี แท่นแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต (Moral & Life)**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๔.

ของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ฉะนั้น สถาบันและผู้ทำการเผยแผ่จะต้องมีรูปแบบและวิธีการในการสื่อสารเป็นอย่างดี จึงจะสามารถทำการสื่อสารกับประชาชนให้สำเร็จตามจุดประสงค์ของการเผยแผ่ได้ การสื่อสารจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่ จะต้องคำนึงถึงบุคคลผู้ทำการเผยแผ่ประกอบ เพราะแต่ละคนมีความสามารถไม่เหมือนกัน บางคนมีความสามารถด้านเดียวจนชำนาญเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน บางคนมีความสามารถหลายด้านทำได้หลายอย่าง สิ่งเหล่านี้ล้วนว่าเป็นพรสวรรค์พิเศษเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงต้องมีอุปกรณ์เป็นเครื่องมือต่างๆ และที่ขาดไม่ได้ คือ สถานที่เหมาะสมที่จะทำการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าไปสู่ชีวิตและจิตใจของประชาชนทั้งหลายได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ สถาบันสงฆ์หรือ สถาบันพระพุทธศาสนาจึงได้ก่อตั้งขึ้นในรูปแบบต่างๆ เป็นองค์กรย่อยๆ ไปจนถึงระดับโลก โดยยุคแรกๆ มีพระมหาลลภิกษุ รวมอยู่ด้วย และท่านเหล่านั้นก็ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเอตทัคคะ หมายถึงผู้เลิศกว่าท่านอื่นๆ ในด้านต่างๆ มากมาย มีจำนวน ๘๐ ท่าน หรือมากกว่านั้น และมักจะเรียกท่านเหล่านั้นว่า อสติมหาสาวก ในจำนวนนี้ มีกรณีตัวอย่าง ๕ ท่าน ประกอบด้วย (๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางรัตตัญญู หรือรู้ราตรีนาน เพราะท่านทำหน้าที่พุทธสาวกได้สมบูรณ์ แม้มีอายุมาก ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรค (๒) พระอรุเวลกัสสปะ ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางมีบริวารมาก กว่าพระสงฆ์รูปอื่นๆ (๓) พระมหากัจจายนะ ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางอธิบายความหมายแห่งธรรม ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้โดยย่อ ได้พิสดาร (๔) พระมหากัสสปะ ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางถืออุถงค์ และสรรเสริญคุณแห่งอุถงค์ (๕) พระราธะ ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในทางมีปฏิภาณแจ่มแจ้ง ซึ่งจะใช้เป็นกรณีศึกษา ซึ่งจากการศึกษาประวัติพุทธสาวกผู้เป็นเอตทัคคะ ทั้ง ๕ ท่านที่เป็นกรณีตัวอย่างนี้ จะพบว่า “การดำเนินชีวิตส่วนตัวของพุทธสาวกมีหลักการคล้ายกับการทำงานคือมุ่งประโยชน์แก่คนส่วนมาก แม้ว่าพระอรหันต์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้วคือเป็นอเสกขะบุคคล ไม่ต้องศึกษาเพื่อบรรลุพระนิพพานก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าพระอรหันต์ยังปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน และด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเพื่ออนุเคราะห์ชุมชนผู้ที่เกิดในภายหลัง”<sup>๑๖</sup> ตำแหน่งเอตทัคคะ ในจำนวน ๘๐ ท่านนี้ แยกที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ มีทั้งหมด ๔๑ ท่าน เป็นพระอัสติมหาสาวกทั้งหมด เป็นพระภิกษุณี มีทั้งหมด ๑๓ ท่าน เป็นอุบาสก ๑๐ ท่าน และเป็นอุบาสิกา ๑๐ ท่าน แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดกลับพบว่า มีจำนวน ๕ ท่านที่มีอายุมากและมีบทบาทในการบริหารจัดการพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาลเด่นชัดที่สุด

<sup>๑๖</sup>ไพรัช ลาวัณยกุล, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการศึกษาเพื่อบรรลุธรรมของพระราหูลเถระ", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒.

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแรงบันดาลใจในที่จะการศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของมัลลลภิกษุ ที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เพื่อสามารถนำบทบาทด้านต่างๆ ของมัลลลภิกษุ มาเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพของมัลลลภิกษุ ในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน ข้อมูลเอกสารที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีพระไตรปิฎกเป็นต้น ได้กล่าวถึงมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะว่ามีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาอย่างไรและสามารถประยุกต์มาเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพมัลลลภิกษุ ในสังคมไทยได้อย่างไรบ้าง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะ

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะมาเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพมัลลลภิกษุ (พระหลวงตา) ในสังคมไทย

## ๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความทางวิชาการ และบทความทางเว็บไซต์ โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ด้านเนื้อหา มุ่งเน้นที่จะศึกษา เนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของมัลลลภิกษุที่รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ บทบาทของมัลลลภิกษุ และการวิเคราะห์บทบาทของมัลลลภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะ แนวทางการพัฒนาศักยภาพของมัลลลภิกษุ (พระหลวงตา) ในสังคมไทย โดยจะนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านรายละเอียดเกี่ยวกับประชากร จะมุ่งเน้นศึกษาพระมัลลลภิกษุ หรือ พระภิกษุที่บวชเมื่อมีอายุมากแล้ว ในทางสังคมจะนิยมเรียนว่า “พระหลวงตา” ที่พระพุทธองค์ได้ยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จำนวน ๕ รูป ได้แก่

(๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ เอตทัคคะในทางรัตตัญญู (รู้ราตรีนาน)

(๒) พระอรุเวลกัสสปเถระ เอตทัคคะในทางมีบริวารมาก

(๓) พระมหากัจจายนเถระ เอตทัคคะในทางอธิบายความหมายแห่งธรรมที่กล่าวไว้โดยย่อได้พิสดาร

(๔) พระมหากัสสปเถระ เอตทัคคะในทางถืออุตุงค์ และสรรเสริญคุณแห่งอุตุงค์

(๕) พระราชนิพนธ์ เอตทัคคะในทางมีปฏิภาณแจ่มแจ้ง

## ๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของมหัศจรรย์ที่รับเอตทัคคะ มีรายละเอียดอย่างไรบ้าง

๑.๔.๒ บทบาทของมหัศจรรย์ที่รับเอตทัคคะ ทั้ง ๕ ท่าน เป็นอย่างไร

๑.๔.๓ บทบาทของมหัศจรรย์ที่รับเอตทัคคะจะนำมาเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพมหัศจรรย์ (พระหลวงตา) ในสังคมไทยได้อย่างไร

## ๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

**บทบาท** หมายถึง บทบาทด้านต่างๆ ของมหัศจรรย์ ๕ รูป ประกอบด้วย (๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ (๒) พระอรุณเวลกัสสปะ (๓) พระมหากัจจายนะ (๔) พระมหากัสสปะ (๕) พระราชนิพนธ์

**มหัศจรรย์** หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ ผู้บวชเมื่อแก่ ผู้ชรา ผู้แก่ ผู้เฒ่า เป็นคำแสดงลักษณะของบุคคลที่มีอายุมาก สามารถเรียกให้รู้ได้โดยทั่วไปว่า พระหลวงตา พระภิกษุที่อยู่ในวัยชรา

**เอตทัคคะ** หมายถึง พระสาวกที่รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง อันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งไว้ในฐานะนั้นๆ ในงานวิจัยนี้หมายถึงเอาความเป็นเลิศของพระมหัศจรรย์ (พระหลวงตา) ๕ รูป ประกอบด้วย (๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ (๒) พระอรุณเวลกัสสปะ (๓) พระมหากัจจายนะ (๔) พระมหากัสสปะ (๕) พระราชนิพนธ์

**พระพุทธศาสนาเถรวาท** หมายถึง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่พุทธศาสนิกส่วนใหญ่นับถือกันอยู่ในประเทศไทย

## ๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### ก. เอกสารและหนังสือ

๑.๖.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “อนุพุทธประวัติ” สรุปได้ว่า “พระมหากัจจายนะ เป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม รู้จักถือเอาความแห่งภิชิตที่ย่อโดยกว้างขวาง เหมาะแก่ภูมิแห่งตนผู้ปฏิบัติและแห่งผู้อื่นอันตนสั่งสอน และรู้จักย่อถือเอาความแห่งภิชิตที่พิสดาร เพื่อทรงไว้เป็นหลักและสั่งสอนผู้อื่นให้กำหนด ประการแรก สงเคราะห์ในอรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาอันแตกฉานในอรรถคือเนื้อความ ประการหลัง สงเคราะห์ในอรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาอันแตกฉานในธรรมคือหัวข้อ การแสดงแก่ผู้อื่นให้ประโยชน์สำเร็จใน ๒ ทางนั้น สงเคราะห์ในนิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาอันแตกฉานในนิรุตติ คือ ภาษาเข้าใจพูด และปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ ความฉลาดไหวพริบ การรู้ทั่วถึงธรรมอันยังประโยชน์

ให้สำเร็จแก่ตนและผู้อื่น สงเคราะห์ในปฏิสัมพันธ์ ๔ อย่างนี้ พระสาวกผู้สามารถในทางนี้ย่อมเป็นกำลังใหญ่ของพระศาสนาในการประกาศพระพุทธศาสนา”<sup>๑๗</sup>

**๑.๖.๒ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)** ได้แสดงรายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ “มงคลยถาชีวิตฉบับสมบูรณ์” สรุปได้ว่า “มวลชนทั้งปวงและอริยชน ถูกโลกธรรมกระทบด้วยกันทั้งสิ้น พึงทราบได้ดังตัวอย่างเรื่อง ตี ชม ชาวโลกต้องผ่านการตีและชมด้วยกันทั้งนั้น ผู้จะถูกตีหรือได้ชมโดยส่วนเดียวย่อมไม่มี โดยที่สุตแผ่นดินใหญ่และดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ก็มีทั้งถูกตีทั้งได้ชม แม้องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าขณะประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท ยังมีทั้งพวกตีและพวกชม พระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า “คนบางพวกตีผู้หนึ่ง บางพวกตีผู้พูดมาก และบางพวกก็พูดตีผู้พูดพอสมควร ใครๆ จะไม่ถูกตีไม่มีในโลก คนถูกตีส่วนเดียวหรือได้ชมส่วนเดียวไม่เคยมีในอดีต จักไม่มีในอนาคต และจะไม่มีอยู่ในปัจจุบันด้วย”<sup>๑๘</sup>

**๑.๖.๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)** ได้กล่าวถึง เอตทัคคะ ในหนังสือคำวัดสรุปความได้ว่า “เอตทัคคะ หมายถึง เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เอตทัคคะ เป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกผู้มีความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ยอดเยี่ยมกว่าพระสาวกอื่น พระสาวกที่ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ มีทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เอตทัคคะมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอง”<sup>๑๙</sup>

**๑.๖.๔ ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “หลักพระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า “ลักษณะของการบูชาตามนัยของมงคลสูตร ๔ ประการ คือ ๑) สักการะ (การทำดี) ๒) ครุการะ (ทำความรัก ความห่วงใย) ๓) มานนา (ความนับถือ) ๔) วันทนา หมายถึง การกราบไหว้ และอภิวาทเป็นลักษณะของความเคารพ การชมเชย คือ การยกย่องสรรเสริญ จัดเป็นมงคล”<sup>๒๐</sup>

**๑.๖.๕ ปิ่น มุทุกันต์** ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง “นิมิตา” สรุปได้ว่า “ตามปกติคนเราชอบคำสรรเสริญ คืออยากได้รับคำสรรเสริญจากคนอื่น อยากให้เขาสรรเสริญตัวเอง ความชอบอย่างนี้ดูเหมือนจะมีอยู่ด้วยกันทุกคน ต่างกันแต่ว่าใครจะแสดงออกนอกหน้าหรือไม่เท่านั้น

<sup>๑๗</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **อนุพุทธประวัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗.

<sup>๑๘</sup> สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **มงคลยถาชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๖-๖๒๗.

<sup>๑๙</sup> พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๒๑.

<sup>๒๐</sup> ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

แม้บางคนจะพูดว่าไม่อยากให้ใครชม ในใจจริงก็อาจจะอยากให้เขาชมอยู่ก็ได้ อย่างน้อยที่สุดก็อยากให้เขาชมว่าท่านผู้นี้ชอบทำอะไรเจ๋งๆ อย่างนี้เป็นต้น”<sup>๒๑</sup>

**๑.๖.๖ วคิน อินทสระ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธจริยศาสตร์” สรุปได้ว่า “การมีสัจจะและความจริงใจนี้ คือ ให้มีความจริงทางกาย วาจา และใจ ความจริงทางวาจา คือ การพูดจริงที่เรียกว่าสัจวาจา ไม่หลอกลวงผู้ใดให้เข้าใจผิดด้วยวาจา แต่การพูดคำจริงนั้นจะต้องพิจารณาถึงกาลเทศะ และบุคคลรวมทั้งประโยชน์และความยุติธรรม หมายความว่า ควรพูดในเวลาและสถานที่ที่ควรพูดกับบุคคลที่ควรพูด ในการพูดนั้นควรคำนึงถึงประโยชน์และความยุติธรรมด้วย”<sup>๒๒</sup>

**๑.๖.๗ หลวงวิจิตรวาทการ** ได้หนังสือชื่อ “ศาสนาสาก เล่มที่ ๑” โดยกล่าวถึงประเพณีการบวชเป็นเวลา ๓ เดือน (๑ พรรษา) ของชายไทยไว้สรุปได้ว่า “ประเพณีบวช ๓ เดือนของไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานไว้ว่า เป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะว่าคนหนุ่มในระหว่าง ๒๐ ปี ย่อมอยู่ในสมัยศึกคณอง ยิ่งเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียนศึกษามากก็ยังมีปัญญามาก การให้บวช ๓ เดือน เป็นการเอาตัวเข้ามาอบรมในระเบียบวินัยอันดี ผูกพันให้มีความหลักแน่นรอบคอบ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับจะสร้างอนาคตของตนเองต่อไปภายหน้า”<sup>๒๓</sup>

**๑.๖.๘ สุชีพ ปุญญานุภาพ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน” สรุปได้ว่า “สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่มีพระอุปัชฌาย์ ไม่มีผู้ให้อโวาทสั่งสอนก็หนุ่มหม่ม ไม่เรียบร้อยมีอกกับปฏิกิริยาไม่เหมาะสมเที่ยวไปปด้นทาบเขากำลังบริโภคอยู่ก็ย่นบาตรเข้าไปเหนือของบริโภคของขบเคี้ยวเป็นต้นบ้าง ก็ขอแกงบ้าง ขอข้าวสุกบ้างด้วยตนเอง มาฉันบ้าง ก็ส่งเสียงสูงเสียงดังในโรงอาหารเป็นที่ติเตียนพระผู้มีพระภาคทรงปรารภเหตุนี้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ให้อุปัชฌาย์ตั้งจิตในสัททวิหาริกเหมือนบุตรให้สัททวิหาริกตั้งจิตใจพระอุปัชฌาย์เหมือนบิดา”<sup>๒๔</sup>

**๑.๖.๙ เสฐียร พันธรังสี** ได้ไว้ในหนังสือชื่อ “ศาสนาเปรียบเทียบ” โดยกล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบุรพกาลสรุปได้ว่า “พระสงฆ์นั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยและเป็นหนึ่งในพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบหลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่การต้อนรับ ควร

<sup>๒๑</sup> ปิ่น มุทุกันต์, “นิินทา” บทความวิชาการ, วารสาร พ.ส.ล., ฉบับที่ ๒๓๖ เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕, หน้า ๔๕-๔๖.

<sup>๒๒</sup> วคิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

<sup>๒๓</sup> หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสาก เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๓๗-๙๓๘.

<sup>๒๔</sup> สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑๗.



แก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้เป็น แหล่งปลูกฝังและเผยแพร่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลกและยึดมั่นในอุดมการณ์ของผู้แสดงธรรม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ มีปฏิปทาการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของพุทธบริษัทและรักษาพระธรรม”<sup>๒๕</sup>

**๑.๖.๑๐ แสวง อุดมศรี** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “การปกครองคณะสงฆ์ไทย” โดยกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยระบุว่า “พระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งกำหนดอายุผู้จะอุปสมบทว่าต้องมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงจะบวชได้บวชเป็นภิกษุ เรียกว่า อุปสมบท และทรงอนุญาตให้เด็กชายที่มีอายุพอสมควร แต่ยังไม่ถึง ๒๐ ปีบริบูรณ์ บวชเป็นสามเณร เรียกว่า ปัพพัชชา หรือบรรพชา โดยทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นประธานและองค์ประชุมสงฆ์ไว้อย่างเป็นกิจลักษณะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะใช้อิทธิทธิพิจารณาอย่างรวบรัดโดยลำพังไม่ได้ ประธานและองค์ประชุมดังกล่าวจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ จึงจะอนุมัติให้บุคคลนั้น ๆ ผ่านขั้นตอนนี้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้บุคคลที่มีศรัทธา มีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์เป็นสำคัญ”<sup>๒๖</sup>

**๑.๖.๑๑ ทศนีย์ ทองสว่าง** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “สังคมไทย” โดยกล่าวถึงศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมโดยรวมไว้ว่า “ศาสนามีความเกี่ยวข้องในระดับบุคคล ครอบครัวและสายสกุลของบุคคลในสังคม เช่น การออกบวชในพุทธศาสนาทั้งระยะสั้นและระยะยาวหรือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเนื่องในชีวิตของบุคคลโดยตรง เช่น พิธีแต่งงาน และเกี่ยวข้องในฐานะที่บรรพบุรุษในสายสกุลนับถือศาสนามาแล้วโดยลำดับ”<sup>๒๗</sup>

**๑.๖.๑๒ คุณ โทชน์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน” สรุปได้ว่า “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยตลอดมา นับตั้งแต่สมัยแรกตั้งอาณาจักรไทยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัยเป็นต้นมาเป็นเวลา ๗๐๐ ปีเศษ พระพุทธศาสนาก็ได้มีความสัมพันธ์กับชีวิตและจิตใจของประชาชนไทยอย่างแนบแน่นและลึกซึ้งจากราชสำนักจนถึงครอบครัวของชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานและบ่อเกิดของศีลธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของสังคมไทยอย่างสำคัญยิ่ง จะกล่าวว่าบ่อเกิดแห่งลัทธิประเพณีที่สำคัญของไทย ก็คือ พระพุทธศาสนาก็ย่อมถูกต้องทีเดียว เพราะประเทศไทยได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม

<sup>๒๕</sup> เสฐียร พันธรักษ์, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๕.

<sup>๒๖</sup> แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มมป.), หน้า ๒๙.

<sup>๒๗</sup> ทศนีย์ ทองสว่าง, สังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๖.

เป็นเอกลักษณ์ของตนอันเป็นเครื่องหมายแห่งอารยะและความเจริญได้ก็เพราะพระพุทธศาสนานั้นเองได้มีบทบาทที่สำคัญในเรื่องนี้”<sup>๒๘</sup>

**๑.๖.๑๓ จำเนียร ทรงฤกษ์** ได้กล่าวถึงพระสาวกผู้ใหญ่ในครั้งพุทธกาลไว้ในหนังสือชื่อ “ชีวประวัติพุทธสาวก” สรุปได้ว่า “พระอรหันตสาวกทั้งหลาย ที่จัดอยู่ในคณะผู้เริ่มก่อตั้ง หรือ คณะองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงปฐมโพธิกาล เป็นพระสาวกผู้ใหญ่ ซึ่งแต่ละรูปล้วนมีเกียรติประวัติและความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาด้วยกันทุกรูป”<sup>๒๙</sup>

## ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

**๑.๖.๑๔ พระมหาสุทัศน์ ไชยะภา** ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระอุปัชฌาย์ต่อการพัฒนาคุณภาพพระนวกะ ศึกษาเปรียบเทียบพระอุปัชฌาย์เถรวาทและพระอุปัชฌาย์มหายานในกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า มาจากสาเหตุหลัก ก็คือ พระอุปัชฌาย์ไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดอย่างสมบูรณ์ ขาดการคัดกรองคุณสมบัติผู้ที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย รวมทั้งขาดวิสัยทัศน์ที่จะนำพาให้ศาสนทายาทไปสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ ยิ่งในสังคมปัจจุบันต้องยอมรับในมิติกระแสของสังคมที่พัฒนาไปกับความเปลี่ยนแปลงทางโลกนั้น พระอุปัชฌาย์จำเป็นต้องเฝ้าต่อการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นที่อาจส่งผลกระทบ ล่อแหลมต่อการละเมิดพระธรรมวินัย<sup>๓๐</sup>

**๑.๖.๑๕ พระมหาสุพัฒน์ กลุยานธมโม** ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” ผลจากการวิจัยพบว่า “ครู หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้นำทางสติปัญญาทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เรียน ดังนั้น ครูจึงมีความพร้อมอยู่เสมอในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น และยกวิญญานของศิษย์ทั้งหลายให้สูงขึ้นเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม เพราะฉะนั้น ครู จึงมีความสำคัญอย่างมากในฐานะบุชนิยบุคคลและแม่พิมพ์ของศิษย์ เพราะผู้เรียนจะมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหนเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้ทำหน้าที่หล่อหลอม ด้วยเหตุนี้ ครู จึงควรมีจิตสำนึกในการแสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นครูให้มาก และพึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของความเป็นครู กล่าวคือ พึงดำรงตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรมและอธิบาท

<sup>๒๘</sup> คุณ โทจันทร์, *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๓.

<sup>๒๙</sup> จำเนียร ทรงฤกษ์, *ชีวประวัติพุทธสาวก*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

<sup>๓๐</sup> พระมหาสุทัศน์ ไชยะภา, “บทบาทพระอุปัชฌาย์ต่อการพัฒนาคุณภาพพระนวกะ ศึกษาเปรียบเทียบพระอุปัชฌาย์เถรวาทและพระอุปัชฌาย์มหายานในกรุงเทพมหานคร”, *ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๒๓๖.

เป็นต้น หลีกเลี่ยงการประพุดิที่ไม่เหมาะสม เช่น อบายมุข มีการเล่นการพนัน คอรัปชันในหน้าที่การงาน และคบเพื่อนชั่ว เป็นต้น”<sup>๓๑</sup>

**๑.๖.๑๖ พระมหาสนธิ์ สนธิโกโร (เกษมญาติ)** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า “ประวัติความเป็นมา พระมหากัจจายนะเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ปุโรหิต ในราชสำนักของพระเจ้าจันทรปัชโชต แห่งเมืองอุชเชนี แคว้นอวันตี เมื่อบิดาถึงแก่กรรมได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทนบิดา ออกบวชพร้อมด้วยบริวาร ๗ คน ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและเจริญวิปัสสนาตามกระแสธรรมจนบรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นผู้มีผิวพรรณงดงาม เป็นผู้สารถีอินทรีย์ ยกย่องการฟังธรรมชอบความสงบอยู่ผู้เดียว นิพพานภายหลังพุทธปรินิพพานด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น พระมหากัจจายนะเถระมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา เป็นผู้กราบทูลผ่อนผันสิกขาบท มีความสัมพันธ์กับภิกษุในฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้อธิบายเนื้อความแห่งพระพุทธภาษิต แสดงธรรม ละเป็นผู้ให้โอวาทอบรมสั่งสอน สัทธวิหาริก มีความสัมพันธ์กับอุบาสกอุบาสิกา ในฐานะเป็นผู้อธิบายเนื้อความแห่งพระพุทธภาษิต แสดงธรรมและเป็นที่ปรึกษาและอนุเคราะห์ มีความสัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ในฐานะผู้แก้ปัญหาข้อสงสัยในหลักธรรม สนทนาธรรม และปราบปรามบาป จะเห็นได้ว่าท่านมีภาระในการประกาศพระพุทธศาสนาและศาสนกิจในหลายๆด้านด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนะเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่างคือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบ โดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อถ่ายทอดแก่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงเอง ด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้น อวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก

---

<sup>๓๑</sup> พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม, “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จุฬนिरुตติ มหานिरุตติ เนตติ เปฏโกปเทศ และวัณณนิตี”<sup>๓๒</sup>

**๑.๖.๑๗ จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์** ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการบวชของคนไทย” จากการศึกษาปัญหาเรื่องที่เกี่ยวข้องในระหว่างการบวช พบว่า พระอุปัชฌาย์ไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดทางธรรมอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ อุปัชฌาย์ส่วนใหญ่เมื่อบวชแล้วไม่ได้ทำการสอน พระภิกษุสามเณรที่ตนบวชให้ ไม่ดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง และพบว่าหลังจากที่บวชแล้วผู้บวชไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ แต่อาศัยอยู่คนละวัดกับอุปัชฌาย์ของตนส่วนเรื่องการอบรมสั่งสอน พบว่า พระอุปัชฌาย์ไม่มีความรู้ความสามารถในการสั่งสอนหลักธรรม เนื่องจากอายุมากเกินไป และมีภารกิจอื่นๆ มากเกินไป รวมทั้งขาดการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวช ในขณะที่พระภิกษุที่ทำหน้าที่สั่งสอน พระภิกษุสามเณรนั้น มีปัญหาลำบากยากกับอุปัชฌาย์คือพระอาจารย์ไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่ให้การอบรมสั่งสอน ไม่มีความรู้ความสามารถในการสั่งสอน แนะนำได้เฉพาะเรื่องทำวัตรสวดมนต์และพิธีกรรม<sup>๓๓</sup>

**๑.๖.๑๘ ปันนิตดา นพพานวัน** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” ผลการศึกษาพบว่า “รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมามีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะและโสตทัศนูปกรณ์ในการศึกษาสมัยใหม่เข้าช่วย อีกทั้งมีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ มากยิ่งขึ้นด้วย และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะ จากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิม มาสู่การบรรยายธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา”<sup>๓๔</sup>

**๑.๖.๑๙ วิโรจน์ พรหมสุด** ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การบวชกระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ” ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การบรรพชาอุปสมบทในอดีตนั้น พบว่าการบวชหรือกระบวนการอุปสมบทเป็นการบำเพ็ญพรตในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวพุทธถือว่าได้บุญมาก แต่วิธีการบวชนั้นค่อยเปลี่ยนมาโดยลำดับตั้งแต่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่เมื่อแรกตรัสรู้ยังมีผู้

<sup>๓๒</sup> พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ), การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), (บทคัดย่อ).

<sup>๓๓</sup> จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์, “พฤติกรรมการบวชของคนไทย”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศูนย์พุทธศาสนศึกษา, ๒๕๓๘), (บทคัดย่อ).

<sup>๓๔</sup> ปันนิตดา นพพานวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๓, บทคัดย่อ.

นับถือพระพุทธศาสนาน้อยอยู่ พระพุทธองค์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์เอง พิธีบวชยังไม่มีพิธีการอะไรมาก ทำง่ายๆ แล้วก็ค่อยเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ<sup>๓๕</sup>

**๑.๖.๒๐ สวัสดิ์ เพ็ญประไพ** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปุณณมันตานีบุตรเถระ” ผลการศึกษาพบว่าชีวประวัติของท่านปรากฏว่า ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล แห่งหมู่บ้านโพนวัดตุ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงกบิลพัสดุ์มากนัก เป็นบุตรของนางมันตานีพราหมณ์ ส่วนบิดาไม่ปรากฏนาม ต่อมาได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา โดยการชักชวนของพระอัญญาโกณฑัญญะ ครั้นบวชแล้วไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล ท่านมีคุณสมบัติเด่นคือได้กถาวัตถุ ๑๐ และดำเนินตามปฏิปทานั้นอย่างเคร่งครัด ทั้งมีอุดมการณ์มุ่งมั่นเผยแผ่กถาวัตถุ ๑๐ เป็นกรณีพิเศษ ท่านมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ หลายระดับ อาทิ พระพุทธเจ้า และพระสาวกอื่นๆ เช่น พระสารีบุตรเถระและพระอานนทเถระ เป็นต้น ส่วนการเผยแผ่ศาสนานั้น ท่านมีบทบาทสำคัญที่เป็นจุดเด่น คือ การตั้งสำนักเผยแผ่ธรรมขึ้นในกรุงกบิลพัสดุ์<sup>๓๖</sup>

**๑.๖.๒๑ สมบัติ เสริมศิลป์** ได้ศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมคำสอนพระพะยอม กลฺยาโณ โดยศึกษา ๓ ด้าน คือศึกษาธรรมะ ศึกษากลวิธีการเสนอธรรมะและการศึกษาทัศนะของพระพะยอม ในด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ” ผลการศึกษาพบว่า “ธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุดได้แก่ อบายมุข ๖ และความเพียรซึ่งจะปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ พระพะยอม กลฺยาโณ จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องจากประสบการณ์การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน ส่วนทัศนะของพระพะยอม ท่านมุ่งเสนอให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัยและทุกอาชีพปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องละจากอบายมุขทั้งปวง เพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข ส่วนทัศนะที่ปรากฏเด่นชัด คือ ข้าราชการต้องมีความซื่อสัตย์ ประหยัด และมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง สมณะต้องเสนอธรรมที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้ และต้องไม่มอบสิ่งมอมเมาแก่ประชาชน”<sup>๓๗</sup>

---

<sup>๓๕</sup>วิโรจน์ พรหมสุต, “การบวช : กระบวนการขัดเกลาความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ”, **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๕.

<sup>๓๖</sup>สวัสดิ์ เพ็ญประไพ, “การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปุณณมันตานีบุตรเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

<sup>๓๗</sup>สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนพระพะยอม กลฺยาโณ”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๙), (บทคัดย่อ).

**๑.๖.๒๒ พระปลัดขาวลิต กิตติโสภโณ (เทวา)** ได้ศึกษาเรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสรรเสริญในพระพุทธศาสนาเถรวาท" ผลการศึกษาพบว่า "สรรเสริญหมายถึง การนำเอาคุณงามความดีหรือความสามารถดีเด่นของบุคคลหนึ่งมาเล่าให้อีกบุคคลหนึ่งฟัง โดยผู้ที่ถูกสรรเสริญจะอยู่ในที่นั้นหรือไม่ก็ตามเพราะการสรรเสริญเป็นเจตนาของผู้สรรเสริญมุ่งหมายให้ผู้อื่นทราบถึงความดีของผู้ที่ถูกกล่าวถึงว่าได้ประกอบคุณงามความดีไว้เมื่อพูดถึงความดีของบุคคลอื่นด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการสรรเสริญเกิดขึ้นในสังคมใด บุคคลในสังคมนั้นต้องมีวิธีตั้งรับโดยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดแก่สังคม ดังนั้นเมื่อจะสรรเสริญใครควรยึดหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ว่า "นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเหปคฺคหารหํ" หมายความว่า ชมคนที่ควรชม ชมคนที่ควรชม อันเป็นธรรมที่บุคคลในทุกๆ สังคมควรน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อความผาสุกของสังคมนั้นๆ สืบไป"<sup>๓๘</sup>

**๑.๖.๒๓ พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย)** ได้ศึกษาเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา" ผลการศึกษาพบว่า "พระอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อันได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล และบทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า โดยนำหลักการของคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และ เทคนิคการเผยแผ่ เพื่อแสดงให้เห็นบริวารและประชาชนที่เคยนับถือท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนาและได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมาการวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพบว่า พระอุรุเวลกัสสปะ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้บริวารและประชาชนยอมรับในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จากการที่ท่านได้ละทิ้งลัทธิเดิมของท่านแล้วได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเป็นการยืนยันว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่จริง ส่งผลให้การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิผล และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา"<sup>๓๙</sup>

**๑.๖.๒๔ พระมหาสุญา โรจนญาโณ** ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา" ผลการศึกษารูปได้ว่า "อุปติสสะกับโกณฑัญญะสองสาวกหลังจากไปชมมหรสพแล้วเห็นว่าไม่มีสาระ ได้ดำริที่จะออกบวชแสวงหาโมกขธรรมจึงชักชวนบริวารไปบวชเป็นปริพาชก ในสำนักของสญชัยปริพาชก ศึกษาคำสอนของสญชัยเพียง ๒-๓ วันก็เรียนจบ ได้

<sup>๓๘</sup> พระปลัดขาวลิต กิตติโสภโณ (เทวา), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสรรเสริญในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔๗, (บทคัดย่อ).

<sup>๓๙</sup> พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย), "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) (บทคัดย่อ).

ทราบว่สิ่งทีอาจารย์สญชัยรู้มืเท่านั้นแล้วเห็นว่การอยู่ปฏิบัติในสำนักของอาจารย์สญชัยไม่มีประโยชน์ จึงตกลงกันออกแสวงหาอาจารย์ผู้สอนโมกขธรรมตามคาม นิคม ชนบท ราชธานี”<sup>๔๐</sup>

**๑.๖.๒๕ พระมหาจตุรญ ปณญาวโร (อินทรวงศ์)** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า “พระมหากัสสปเถระเป็นแบบอย่างของผู้สันโดษทีก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชทีควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้ ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนา มุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสมกณในไตรสิกขา ไปถึงทีจุดหมาย คือ พระอรหันตผล เป็นผู้แตกฉานในองศ์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุ”<sup>๔๑</sup>

**๑.๖.๒๖ ศิลา ปรณาปิตี.** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ท้าวารัญญฤทธุงศ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเรวตเถระ” ผลการศึกษาพบว่า “พระเรวตเถระเป็นผู้ถืออารัญญฤทธุงศ์ ด้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะทางการอยู่ป่าเป็นวัตร เนื่องจากท่านเป็นพระสาวกถือการปฏิบัติด้านนี้เป็นพิเศษ จนเป็นผู้เลิศในด้านการอยู่ป่า จึงได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ อยู่ในกลุ่มพระสาวกเอตทัคคะ ๔๑ รูป และท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในกลุ่มพระอสีติมหาสาวก คือ พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูป เพราะท่านเข้ามาบวชในช่วงปฐมโพธิกาลและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเรวตะในครั้งพุทธกาล มี ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านสิ่งแวดล้อม (๒) ด้านมนุษย์ (๓) ด้านสังคม (๔) ด้านวิธีการเผยแผ่ โดยใช้ป่าเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ อารัญญฤทธุงศ์ของพระเรวตะเถระที่เป็นแนวทางต่อพระภิกษุไทยในปัจจุบัน ๗ ประเด็นคือ (๑) เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (๒) เพื่อให้สติได้ปรากฏชัด จิตได้ตั้งมั่น อาสวะสิ้นไป และทำให้บรรลุธรรมอันยอดเยี่ยม (๓) พระภิกษุอยู่ป่าของไทยเริ่มปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (๔) ลักษณะทางภูมิประเทศ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทีทรงยกย่องการอยู่ป่า (๕) ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ นำไปสู่การบัญญัติให้พระภิกษุผู้อยู่ป่าว่า เป็นภิกษุฝ่ายอารัญญวาสี (๖) ลักษณะทางสังคมปัจจุบัน ถูกจำกัดด้วยกฎหมายป่าสงวน จึงหันมาปลูกป่าใน

---

<sup>๔๐</sup> พระมหาสุชนา โรจนญาโณ, “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาพระพุทธศาสนา. (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), (บทคัดย่อ).

<sup>๔๑</sup> พระมหาจตุรญ ปณญาวโร (อินทรวงศ์), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๐), (บทคัดย่อ).

อารามแทน (๗) ลักษณะทางคำสอนเรื่องการอยู่ป่า เป็นแบบอย่างการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน<sup>๔๒</sup>

สรุปว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบเรื่องราวของมัลลิกิษุ (พระหลวงตา) ที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาทให้ครบถ้วนในแง่มุมต่างๆ ตลอดจนได้ทราบความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของพระมัลลิกิษุในพุทธศาสนาเถรวาท บทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะในด้านต่างๆ ในแง่ของประวัติและกระบวนการยังต้องศึกษา เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะ บทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะ ทั้ง ๕ ท่าน ตลอดจนบทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะ จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพมัลลิกิษุ (พระหลวงตา) ในสังคมไทยได้อย่างไร โดยจะวิเคราะห์สังเคราะห์ถึงบทบาทด้านต่างๆ ของมัลลิกิษุเหล่านั้น ในเชิงลึก เพื่อจะได้ประยุกต์มาเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตและสังคมสืบไป

## ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

### ๑.๗.๑ ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร แบ่งตามแหล่งข้อมูลดังนี้

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะ

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและคัมภีร์ชั้นหลังๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของมัลลิกิษุที่ได้รับเอตทัคคะ และอาศัยตำรา หนังสือเอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

---

<sup>๔๒</sup> ศีลา ปรณาปิตี, การศึกษาวิเคราะห์อรรถกถาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเรวตเถระ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), (บทคัดย่อ).



- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาและความสำคัญของมหัศจรรย์ที่ได้รับเอตทัคคะ
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบบทบาทของมหัศจรรย์ที่ได้รับเอตทัคคะ
- ๑.๘.๓ สามารถนำเอาบทบาทของมหัศจรรย์ที่ได้รับเอตทัคคะมาเป็นแนวทางพัฒนา ศักยภาพมหัศจรรย์ (พระหลวงตา) ในสังคมไทย